2024/2371

10.10.2024

EUROOPA PARLAMENDI RESOLUTSIOON (EL) 2024/2371,

11. aprill 2024,

tähelepanekutega, mis on ITERi ja tuumasünteesienergeetika arendamise Euroopa ühisettevõtte 2022. aasta eelarve täitmisele heakskiidu andmist käsitleva otsuse lahutamatu osa

EUROOPA PARLAMENT,

— võttes arvesse oma otsust ITERi ja tuumasünteesienergeetika arendamise Euroopa ühisettevõtte 2022. aasta eelarve täitmisele heakskiidu andmise kohta,

— võttes arvesse kodukorra artiklit 100 ja V lisa,

— võttes arvesse tööstuse, teadusuuringute ja energeetikakomisjoni arvamust,

— võttes arvesse eelarvekontrollikomisjoni raportit (A9-0090/2024),

A. arvestades, et ITERi ja tuumasünteesienergeetika arendamise Euroopa ühisettevõte (edaspidi „ühisettevõte“) loodi 2007. aasta aprillis nõukogu otsusega 2007/198/Euratom ([1]) 35 aasta pikkuseks perioodiks;

B. arvestades, et ühisettevõtte liikmed on Euroopa Aatomienergiaühendus (Euratom), mida esindab komisjon, ning Euratomi liikmesriigid ([2]) ja kolmandad riigid, kes on juhitava termotuumasünteesi valdkonnas Euratomiga koostöölepingu sõlminud;

C. arvestades, et ühisettevõtte eesmärgid on anda ITERi rahvusvahelisse tuumasünteesienergia projekti liidu panus, viia Euratomi ja Jaapani vaheline üldisema tegutsemisviisi kokkulepe ellu ning valmistada ette termotuumasünteesi näidisreaktori ja sellega seotud rajatiste ehitamine; ([3])

D. arvestades, et ITERi projektis osaleb seitse ülemaailmset partnerit – see on Euroopa Liit, keda esindab Euratom, Ameerika Ühendriigid, Venemaa, Jaapan, Hiina, Lõuna-Korea ja India, kusjuures ehituskuludes on ELil 45,4 %-ga juhtroll, muude osaliste kanda on igaühel 9,1 %; kulude jaotus muutub termotuumasünteesi katsetamisetapis ning siis katab EL 34 % tegevuskuludest; ([4])

E. arvestades, et komisjoni praeguse prognoosi kohaselt vajab ühisettevõte ITERi projekti Euroopa-osa ja sellega seotud tegevuste rahastamiseks Euratomi eelarvest kuni 2035. aastani kokku 15 miljardit eurot (jooksevhindades); arvestades, et ITERi asukohariik (Prantsusmaa) ja Euratomi liikmesriigid peavad eraldama täiendavalt 3,2 miljardit eurot (praeguses väärtuses); ([5])

F. arvestades, et Ühendkuningriik ja Šveits ei ole ühisettevõtte ITERi-tegevuse ega ühisettevõtte liikmetega enam seotud; ([6])

([1]) Nõukogu 27. märtsi 2007. aasta otsus 2007/198/Euratom, millega luuakse ITERi ja tuumasünteesienergeetika arendamise Euroopa ühisettevõte ning antakse sellele eelised (ELT L 90, 30.3.2007, lk 58).

([2]) Euratomi liikmed on ELi liikmesriigid ning kuni 2020. aastani olid nende hulgas ka assotsieerunud riigid Šveits ja Ühendkuningriik.

([3]) Peamisi tuumasünteesirajatisi arendatakse Prantsusmaal Cadarache'is ja ühisettevõtte peakorter asub Barcelonas.

([4]) ITERi dokumendid „Value estimates for ITER Phases of Construction, Operation, Deactivation and Decommissioning and Form of Party Contributions“ (Väärtuse hinnangud ITERi ehitamise, käitamise, deaktiveerimise ja dekomisjoneerimise etappide ning osapoolte panuse vormi kohta) ja „Cost Sharing for all Phases of the ITER Project“ (Kulude jagamine ITERi projekti kõigi etappide jaoks).

([5]) Hinnang põhineb komisjoni teatisel COM(2017)0319 ja sellega seotud komisjoni talituste töödokumendil SWD(2017)0232, tabel 4.

([6]) Ühendkuningriik astus liidust ja Euratomist välja 31. jaanuaril 2020. Liidu (Euratom) ja Ühendkuningriigi vahelises kaubandus- ja koostöölepingus lepiti kokku 30. detsembril 2020. Lepingus on sätestatud, et Ühendkuningriik osaleb I protokollis loetletud liidu programmides, sealhulgas Euratomi teadus- ja koolitusprogrammis ning ühisettevõtte ITERi tegevuses, ja annab neisse oma panuse. Seni kuni lepinguosalised ei jõua protokolli suhtes kokkuleppele, ei ole Ühendkuningriik seotud ühisettevõtte ITERi-tegevusega ega ühisettevõtte liige. Šveitsi puhul leping automaatselt ei pikenenud ja lõppes 2020. aastal.

G. arvestades, et läbipaistvuse suurendamiseks peaks ühisettevõte avaldama oma raamatupidamise aastaaruandes asjakohase teabe liikmete osamaksete kohta programmi tasandil; arvestades, et ühisettevõte peaks esitama iga programmi kohta, milles nad osalevad, liikmete kategooriate kaupa kuni aasta lõpuni kogu asjakohase teabe, sealhulgas vastava programmi jaoks seatud õigusnormidest tuleneva toetuse eesmärgid, saadud toetused ja juriidiliste kohustuste suurus; arvestades, et ühisettevõte peaks jätkama läbipaistvuse parandamist;

Üldine taust

1. võtab teadmiseks, et kontrollikoja aruandes ühisettevõtte raamatupidamise aastaaruande kohta (edaspidi „kontrollikoja aruanne“) jõuti järeldusele, et 2022. aasta raamatupidamisaruanne annab kõigis olulistes aspektides tõepärase pildi ühisettevõtte finantsolukorrast 31. detsembri 2022. aasta seisuga ning finantstulemustest, rahavoogudest ja netovara muutustest 2022. aastal vastavalt ühisettevõtte finantsmäärusele ja komisjoni peaarvepidaja poolt vastu võetud raamatupidamiseeskirjadele; võtab samuti teadmiseks, et 2022. aasta raamatupidamisaruande aluseks olevad tehingud on kõigis olulistes aspektides seaduslikud ja korrektsed;

2. rõhutab, et kontrollikoda juhib tähelepanu asjaolule, et ühisettevõte avalikustas 2022. aasta raamatupidamisaruandes oma hinnangu ITERi projekti elluviimisega seotud kohustuste täitmise koguhinna kohta (valmimiskulude prognoos), mille hinnanguline suurus on 19,1 miljardit eurot (2022. aasta väärtuses), mis koosneb 2022. aasta lõpuni tehtud maksete kogusummast 9,2 miljardit eurot ja tulevaste maksete hinnangulisest mahust 9,9 miljardit eurot (2022. aasta väärtuses);

3. märgib aga, et 2022. aasta valmimiskulude prognoos põhineb siiski endiselt 2016. aasta vahe-eesmärgil ja kuluprognoosidel ning need prognoosid vaadatakse põhjalikult läbi, kui ITERi uus projektikirjeldus ja uued nõuded on lõplikult paigas, ITERi nõukogu on need heaks kiitnud ja ühisettevõttele ametlikult teatavaks tehtud;

4. tunnistab, et 2022. aastal oli ühisettevõttele tugev inflatsioonimõju, mis oli algselt tingitud COVID-19 põhjustatud tarneahelaprobleemidest ja seejärel (pärast 2022. aasta veebruari) Venemaa Ukraina-vastasest agressioonisõjast; on mures, et nende hinnanguline mõju ühisettevõtte valmimiskulude koguprognoosile on viimase hinnangu kohaselt 144 miljonit eurot (2008. aasta hindades); märgib ühtlasi, et valmimiskulude prognoosi suurenemise mõju tõttu tekivad aastatel 2023–2026 tõenäoliselt lisakulud; märgib lisaks, et inflatsiooni mõju on selgelt näha toorainehindades nii olemasolevates lepingutes kui ka 2022. aastal saadud pakkumustes ning tõenäoliselt jätkub see ka tulevikus, sõltuvalt muutuvast rahvusvahelisest olukorrast;

5. märgib murega, et Venemaa on ITERi rahvusvahelise organisatsiooni liige, kellel on kohustus tarnida ITERi koostekohta Prantsusmaal (Cadarache'is) mitu ITERi projekti komponenti ja teha ITERi rahvusvahelisse organisatsiooni eelarvesse iga-aastaseid osamakseid; rõhutab, et see olukord kujutab endast suurt ohtu, et ITERi projektiga kaasnevad edasised viivitused ja suuremad kulud; rõhutab, et nende riskide asjakohaseks maandamiseks tuleb välja töötada lahendused; on seisukohal, et iga otsusega, mis tehakse, tuleks kaitsta liidu strateegilisi huve ja poliitilisi prioriteete;

6. on teadlik, et 2022. aasta novembris leppis ITERi nõukogu 31. istungjärgul ([7]) kokku projektikirjelduse ajakohastamises ning tegi 21.–22. juunil 2023. aastal toimunud 32. istungil ([8]) ITERi peadirektorile ülesandeks esitada 2024. aastal ettepanek ITERi ajakohastatud projektikirjelduse läbivaatamise ja heakskiitmise kohta;

7. märgib murega, et ühisettevõtte puhul liigitati eelarvehaldusega seotud risk keskmiseks, kuna ITERi projektis esines uute viivituste ja kulude suurenemise risk, ning seda põhjustasid kavandatav uus projektikirjeldus, Venemaa suhtes kehtestatud sanktsioonidest tingitud tarneprobleemid ning Prantsusmaa tuumaohutusameti ([9]) viivitamine koosteprotsessi ajal projektimuudatuste heakskiitmisel;

([7]) https://www.iter.org/doc/www/content/com/Lists/list_items/Attachments/1061/2022_11_IC-31.pdf
([8]) https://www.iter.org/doc/www/content/com/Lists/list_items/Attachments/1115/2023_06_IC-32.pdf
([9]) Prantsusmaa tuumaohutusametil on lõplik pädevus ja ta suhtleb ainult ITERi Rahvusvahelise Termotuumaenergeetika Organisatsiooniga (ITER-IO) ning mis tahes tulevastel vajalikel muudatustel võib olla kuludele suur mõju. 2022. aasta jaanuaris käskis Prantsusmaa tuumaohutusamet ITERi koosteprotsessi täielikult peatada, kuni ITER suudab tõestada, et suudab töötajate turvalisuse tagada.

Eelarve haldamine ja finantsjuhtimine

8. väljendab heameelt selle üle, et liidu 2014.–2020. aasta eelarve oli 2020. aasta lõpus seisuga kulukohustuste osas täielikult täidetud; märgib lisaks, et täitmata kulukohustuste eest maksete tegemise kava on kooskõlas elluviimiskavaga: 232,2 miljonit eurot 2022. aastal ja 150 miljonit eurot 2023. aastal ning ülejäänud maksed tehakse järgnevatel aastatel; ([10])

9. märgib, et mitmeaastase finantsraamistiku perioodiks aastatel 2021–2027 on Euroopa Ülemkogu kokku leppinud Euratomi ITERi-panusega seotud eelarves, mille kogusumma on 5 614 miljonit eurot (praegustes hindades), millest 5 560 miljonit eurot (praegustes hindades) moodustab otsepanus projekti; märgib lisaks, et sellele summale lisanduvad ITERi asukohariigi ja liikmete osamaksed vastavalt asjaomaste eelarvepädevate institutsioonide lõplikule otsusele;

10. märgib, et ühisettevõtte juhatus võttis algselt ühisettevõtte 2022. aasta eelarve vastu 854,49 miljoni euro ulatuses kulukohustuste assigneeringutena ja 845,45 miljoni euro ulatuses maksete assigneeringutena ning et seda muudeti kahel korral juhatuse 2022. aasta juuli ja detsembri koosolekul;

11. märgib, et lõplikud kättesaadavad assigneeringud, sealhulgas eelmisest aastast üle kantud assigneeringud olid 981,18 miljonit eurot kulukohustuste assigneeringutena (1 069,9 miljonit eurot 2021. aastal) ja 844,02 miljonit eurot maksete assigneeringutena (764,8 miljonit eurot 2021. aastal);

12. märgib, et ühisettevõtte lõpliku eelarve täitmise määr oli kulukohustuste osas 72 % ja maksete puhul 91 % (2021. aastal vastavalt 99,7 % ja 97,4 %); märgib, et madal täitmismäär tulenes põhitegevuse aeglustumisest nii ITERi-IO kui ka ühisettevõtte tasandil, mis oli peamiselt tingitud COVID-19 pandeemia tagajärgedest, Venemaa Ukraina-vastasest agressioonisõjast ja hiljutistest ITERi projekti koosteetapiga seotud tehnilistest probleemidest;

13. märgib lisaks, et ühisettevõte vähendas siiski paranduseelarve abil tegevuskulude maksete eelarvet 92 miljoni euro võrra ning kandis lisaks 9,5 miljonit eurot oma tegevuskulude maksete eelarvest halduseelarvesse (palgad), et rahastada ühisettevõtte pensionifondi kohustusi komisjoni vastu;

14. rõhutab, et kontrollikoda leidis, et ühisettevõtte halduseelarve täitmisel esineb puudusi, kuna see eelarve on koostatud liigendamata assigneeringutena; märgib, et seetõttu võib halduslepingutel ja -kohustustel põhinevad halduskohustuste assigneeringud, millega seoses ei ole aasta lõpuks makseid tehtud, kanda maksmiseks üle järgmisse aastasse;

15. märgib murega, et 2022. aasta lõpus oli 2. jaotise (taristu- ja tegevuskulud) puhul täitmismäär 63 %, kui võtta arvesse üksnes uut 2022. aasta haldusmaksete eelarvet, ja 69 %, kui võtta arvesse ka eelmiste aastate kasutamata haldusmaksete eelarvet, mis võeti 2022. aastal uuesti kasutusele, ning eelmisest aastast üle kantud kulukohustuste tühistamise määr oli kõrge (keskmiselt 20 %);

Töötajad ja töölevõtmine

16. märgib, et 31. detsembri 2022. aasta seisuga töötas ühisettevõttes 46 ametnikku, 224 ajutist teenistujat ja 164 lepingulist töötajat; märgib lisaks, et ühisettevõtte töötajate hulgas oli ka 12,5 ajutist töötajat (täistööajale taandatuna) ja kolm lähetatud riiklikku eksperti;

17. märgib lisaks, et 2022. aastal asus tööle 11 uut töötajat (kuus ajutist teenistujat, neli lepingulist töötajat ja üks lähetatud riiklik ekspert) ning neli töötajat (kõik lepingulised töötajad) said valikumenetluse alusel ajutisteks teenistujateks;

18. märgib, et ühisettevõte on soolist tasakaalustamatust veidi vähendanud; märgib iga-aastase konsolideeritud tegevusaruande põhjal seoses soolise tasakaaluga, et ühisettevõtte töötajatest olid ligikaudu 38 % naised ja 62 % mehed; soovitab ühisettevõttel jätkata soolise tasakaalustamatuse parandamist ja püüelda sellega seoses tasakaalustatud geograafilise tasakaalu poole;

([10]) Komisjon, ITERi näitajad, 2023.

19. rõhutab, et kontrollikoda leidis, et ühisettevõtte kõrgema juhtkonna olukord on püsinud ebastabiilne ja 2022. aasta lõpus oli juhtkond suures osas üleminekujärgus, sest 2022. aasta juunis lahkus direktor ning 2022. aasta septembris nimetati laiema lähenemisviisi osakonna juhataja ITER-IO peadirektoriks, mis tõi ühisettevõtte seitsmest kõrgema juhtkonna ametikohast neljal kaasa personalimuutuse;

20. kordab kontrollikoja muret, et selline olukord kujutab endast ohtu ühisettevõtte usaldusväärsele juhtimisele ja järjepidevusele ja seda ajal, mil kogenud kõrgema juhtkonna töötajad peavad ellu viima ITERi uue projektikirjelduse, millel on ühisettevõtte tegevusele suur mõju;

21. võtab murega teadmiseks ametiühingute poolt 2022. aasta alguses komisjonile saadetud kirja, ([11]) milles kirjeldatakse juhtimise ja inimressurssidega seotud küsimusi ning hoiatatakse komisjoni selle eest, et see olukord ohustab ühisettevõtte nõuetekohast toimimist, ühisettevõtte töötajate heaolu ja liidu mainet ITERi projektis;

Pettuste ja huvide konfliktide ennetamine

22. märgib 2022. aasta konsolideeritud tegevusaruande põhjal, et pettustevastase tegevuskava meetmete rakendamist on pidevalt jälgitud spetsiaalse andmebaasi (RAPID) abil, millest on näha, et 2022. aastal tehti pettustevastaste meetmete rakendamisel uusi edusamme;

23. märgib rahuloluga, et pettustevastase võitluse ja eetikaametnik andis kogu aasta jooksul teavet ja tuge pettuste ennetamise küsimustes töötajatele, kes on seotud hangete, lepinguhalduse, rahaasjade ja personalijuhtimisega, ning et ühisettevõtte töötajatele ja juhtkonnale korraldati pettusevastase võitluse alase teadlikkuse suurendamise üritusi, sealhulgas tehti uutele tulijatele koolitusi; märgib, et rakendamise seisust teatati auditikomisjoni koosolekutel ning lisaks hoiti ühisettevõtte pettusekorrespondentide sisevõrgustikku kursis eraldi ja korrapäraste kindlusvõrgustiku koosolekute raames;

24. märgib rahuloluga, et töötajaid teavitati eelkõige ühisettevõtte intranetis oleva ühisettevõtte käsiraamatu kaudu eetika ja huvide konfliktide ennetamise ja haldamisega seotud reeglitest, menetlustest, protsessidest ja parimatest tavadest;

25. väljendab heameelt selle üle, et alates 2022. aastast on kõik ühisettevõtte töötajad kohustatud igal aastal esitama huvide ülddeklaratsiooni; deklaratsioonide väljastamist ja hindamist hallatakse ühisettevõttes nüüd hiljuti loodud digitaalse huvide konflikti registri kaudu, mis parandab järelmeetmeid ja jälgitavust ning seeläbi ühisettevõttes huvide konfliktide ennetamist ja haldamist;

Juhtimis- ja kontrollisüsteemid

26. märgib murega, et kontrollikoda on seisukohal, et ühisettevõtte lepinguhalduses on puudusi, mis on lepingu eesmärkide saavutamisele mõjunud ebasoodsalt ja – kui neid ei kõrvaldata – võib mõjutada ka ühisettevõtte muud operatiivtegevust, võttes arvesse ITERi projekti ajakohastatud projektikirjeldusest tulenevaid olulisi muudatusi kehtivates keerukates lepingutes;

27. märgib eriti, et 2013. aastal sõlmiti leping summas 500 miljonit eurot ITERi tuuma- ja mittetuumaseadmete hoonete projekteerimiseks, sisustamiseks ja paigaldamiseks; kuna mittetuumarajatistes tegemata tööde edenemine ja tõhusus oli tekitanud töövõtja kohta küsimusi ja temaga rahulolematust, hindasid ühisettevõte ja ITER-IO 2020. aasta detsembris ettevõtteväliste õigusekspertide abiga, millised tulemused võiksid olla alternatiivsetel hankestrateegiatel, nt seadmetega seotud teenuste osutamiseks uue hanke väljakuulutamisel ja tegemata tööde üleandmisel teistele töövõtjatele; märgib, et 2021. aasta veebruaris esitas töövõtja tuumaprojektide ja -seadmetega seotud teenuste eest arve kogusummas 150 miljonit eurot ning 2021. aasta septembris mittetuumarajatistega seotud tööde eest veel ühe, 30 miljoni euro suuruse arve; tuginedes õigusekspertide riskianalüüsile ja tagasisidele, arveldas ühisettevõtte direktor töövõtjaga ainult esimese arve summas 75 miljonit eurot ja teise arve tasumata jätmise töövõtja vaidlustas;

([11]) https://u4unity.eu/link/Topic_91_F4E.pdf

28. juhib tähelepanu sellele, et kontrollikoja andmetel näitas lepingu täitmist käsitlevate dokumentide analüüs, et ühisettevõte haldas seda lepingut puudulikult, ja eelkõige rõhutas kontrollikoda ühisettevõtte suutmatust teatada töövõtja programmitöös esinevatest olulistest mittevastavustest, mis tõi kaasa erinevad tõlgendused ja lahkarvamused poolte vahel töö ulatuse, ajakava ja projektinõuete osas; lisaks jõudsid õiguseksperdid järeldusele, et asjaomaste lepingusätete sõnastamise tõttu ei saanud ühisettevõte lepingut lõpetada, et teha lepingu kohaldamisalast välja jäetavaid töid ise, ega korraldada tööde teostamist teiste töövõtjate poolt; peab kahetsusväärseks, et projektidokumentide puudumise tõttu ei suutnud ühisettevõte töövõtja kohustusi selgelt kindlaks määrata;

29. märgib, et 2022. aasta konsolideeritud tegevusaruandes märgitakse, et ühisettevõte jätkab kiiduväärseks tunnistatud, sissetöötatud ja hästi toimiva sisekontrollisüsteemi rakendamist; märgib aga, et ühisettevõte tunnistab, et alates 2022. aasta keskpaigast tippjuhtkonnas (direktor ja kõrgema astme juhid) toimunud muutused mõjutavad otseselt mõnede meetmete rakendamist ja ühisettevõtte organisatsioonikultuuri ning et võib minna veidi aega, kuni algatuste täielikku elluviimist on näha;

30. võtab teadmiseks, et ettevaatuspõhimõtet kohaldades on ühisettevõte liigitanud oluliseks kaks puudust, mis puudutavad väliseid teenuseosutajaid (inimressursid, pädevus ja järjepidevus) ning töötajate töökoormust ja heaolu;

31. märgib lisaks, et ühisettevõtte kõrgem juhtkond jälgib pidevalt meetmeid, mis on võetud nendes valdkondades, kus esineb suuri puudusi, ning leiab, et ühisettevõte on asjaomaseid riske märkimisväärselt leevendanud ja on sõnastanud probleemide lahendamiseks konkreetsed tegevuskavad, põhjendades seega 2021. aasta reservatsiooni eemaldamist 2022. aastal;

Eelmiste aastate tähelepanekute põhjal võetud meetmed

32. märgib, et ühisettevõtete iga-aastastes eriaruannetes esitatud tähelepanekud on tegelikult soovitused, mille kontrollikoda on andnud ajalise raamita; märgib, et kontrollikoda kontrollib igal aastal, kas neid tähelepanekuid on arvesse võetud, hinnates nende staatust kui „avatud“ või „suletud“;

33. märgib, et 2019. ja 2021. aasta kohta esitatud kontrollikoja viiest tähelepanekust on suletud ainult kaks;

34. märgib, et 2019. aasta avatud tähelepanekus käsitletakse lepinguliste või sisseostetud vahendite ülemäärast kasutamist (2019. aastal ligikaudu 62 %), mis kujutab endast ühisettevõtte jaoks märkimisväärseid riske seoses peamiste pädevuste säilitamise, ebaselge aruandekohustuse, võimalike kohtuvaidluste ja detsentraliseeritud juhtimisest tingitud töötajate väiksema tööviljakusega;

35. märgib, et 2022. aastal moodustas ühisettevõte töörühma, et hinnata väliste ressursside suurt kasutamist, et nende vajadust paremini kavandada ja põhjendada;

36. märgib, et 2021. aastat puudutavad avatud tähelepanekud käsitlevad i) tõendite puudumist tõhususe ja positiivse mõju kohta välisekspertide korrapäraste iga-aastaste hindamiste ja intensiivsete siseauditite süsteemile, mis hõlmavad enamikku ühisettevõtte kriitilistest tegevusvaldkondadest, mis tõi kaasa halduskoormuse suurenemise, ning ii) ühisettevõtte töökeskkonna halvenemist ([12]) ning koosseisuväliste töötajate ebaproportsionaalset kasutamist, mis suurendas töökeskkonnaga seotud probleeme ja riske;

37. märgib, et pärast personalijuhtimise kümnendas hindamisaruandes ([13]) esitatud kahte soovitust kiitis ühisettevõtte juhatus 2022. aastal heaks tegevuskava nende rakendamiseks.

([12]) Peamised põhjused on puudused kõrgema juhtkonna tasandil, nt läbipaistmatu ja mittetoimiv otsuste tegemine ning sotsiaaldialoogi puudumine.

([13]) Juhatuse 56. koosolek 7.–8. juulil 2022 Barcelonas.